

Til barnets beste

Foto: Shutterstock

Oppsummering
Kafedialog for skoleeiere, skoleledere og tillitsvalgte

Problemstillinger relatert til §9A opplæringsloven

Innlandet januar 2020

Bakteppe

Skolelederforbundet, Utdanningsforbundet og KS inviterte skoleeiere, skoleledere og tillitsvalgte i Innlandet til en forsknings- og erfaringsbasert samling om forebygging og håndtering av §9A saker den 23. januar 2020.

Samlingen hadde til hensikt å

- Knytte kapittel 9A og arbeidet med å skape trygge gode læringsmiljøer tettere sammen
- Øke tryggheten i håndtering av saker relatert til kapittel 9A
- Legge til rette for kunnskap- og erfaringsdeling fra arbeidet med kapittel 9A
- Inspirere til hvordan nyere teorier om mobbing kan brukes i forebygging og håndtering av mobbesaker

Forsker Helle Rabøl Hansen fra Danmark formidlet fra egen forskning på samlingen. Hun ser mobbing som sosiale prosesser på avveie. Mobbing trives i formelle fellesskap, som for eksempel klasser og skoler, når elever ikke opplever tilhørighet. Mobbing må ses i den konteksten at den skaper vi- følelse/fellesskapsfølelse (tilhørighet) hos grupper i en klasse og at den «lindrer» en redsel for selv å bli utestengt. Ifølge Rabøl Hansen er skolens undervisning, den viktigste arenaen i arbeidet mot mobbing. I en artikkel sendt ut sammen med invitasjonen til samlingen skriver hun om at arbeidet med å forebygge mobbing krever mer enn å servere kake hver fredag. Denne tenkningen støtter opp under det paradigmeskiftet som Partnerskap mot mobbing* omtaler i statusrapporten høsten 2018:

«I Norge har vi over flere tiår vært inspirert av psykologisk orientert forskning på mobbing, med blant annet Dan Olweus og Erling Roland i spissen. Dette har bidratt til at man i skolen ofte forstår mobbing som gjentatt negativ atferd fra én eller flere sammen, rettet mot en som ikke kan forsvare seg. Kousholt & Fisker (2015) hevder at forskningen nå står overfor et paradigmeskift og beskriver en bevegelse fra første, til andre ordres perspektiver på mobbing. I et første ordens perspektiv ser man mobbing som en individuell dysfunksjon og antisosial atferd, der målene med tiltak er å få til endring av individer som utøver eller er offer for mobbing. I et andre ordens perspektiv ser man mobbing som en sosial prosess der tiltak ikke rettes mot enkeltindivider, men mot kontekstuelle faktorer i sosiale enheter som barnehager og skoler eller enkeltgrupper og klasser.»

Etter det faglige innlegget ble det gjennomført en samtale og felles refleksjon rundt forståelsen av mobbing og regelverksendringen i lys av ny forskning. Samtalen ble ledet av Jane Camilla Bjerke Bergh, KS Innlandet.

Deltakere og refleksjonsspørsmål:

Ann Kristin Nysveen, lærer og hovedtillitsvalgt i Utdanningsforbundet, Nord-Aurdal kommune

Spørsmål:

Hva tenker du om det som Helle omtaler som fellesskapende didaktiker?

- og hvilke muligheter og utfordringer gir denne teorien for skolens virksomhet?

Hvordan tenker du at dere i et profesjonsfelleskap jobbe med ny kunnskap om mobbing?

Kristin Skibenes, rektor, Gjøvik kommune

Spørsmål:

Faglig skjønn krever kompetanse. For å kunne jobbe med å håndtere og forebygge mobbing er det en forutsetning at de ansatte på skolene i tillegg til å ha god kjennskap til regelverket, har oppdatert kompetanse på fagfeltet.

Som skoleleder har du ansvar å følge opp at de ansatte på skolen har denne kompetansen. Hva tenker du er de viktigste grepene du som skoleleder kan bidra med for at skolens skal preges av fellesskapende didaktikk?

I forskrift til opplæringsloven § 2-1 om skole skolen skal jevnlig vurdere i hvilken grad organiseringa, tilrettelegginga og gjennomføringen av opplæringen bidrar til å nå målene.

Hva tenker du kan/bør inngå i en skolebasert vurdering av det som omhandler læringsmiljøet?

Trond Johnsen, skolesjef, Lillehammer kommune

Spørsmål:

Som skoleeier har du i henhold til opplæringslovens § 13-10 ansvaret for å sørge for at medarbeiderne har nødvendig kompetanse i forhold til det ansvar de har og de oppgaver de skal utføre.

Hvordan tenker du at skoleeiere kan legge tilrettelegge for og støtte skolene og skolelederne med å knytte forskning og teori på fagfeltet sammen med praktiseringen av § 9A?

Jamfør spørsmålet om skolebasert vurdering av læringsmiljøet til skoleleder. Det er skoleeier som har det overordnede ansvaret for at en slik vurdering blir gjennomført.

Hvordan tenker du at skoleeier kan ha systemer som bidrar til at dette blir ivaretatt på en god måte?

Jon Kristian Sørmo, underdirektør, Fylkesmannen i Innlandet

Spørsmål:

Fylkesmannens oppgave er å ta stilling til om skolens tiltak er lovlige, egnede og tilstrekkelige.

Dersom dere finner at de ikke er det, kan dere pålegge skolen tiltak. Disse skal være faglig og forskningsmessig begrunnet.

Dersom mobbing er sosiale prosesser på avveie og ikke personlige egenskaper hos enkeltelever får det noen konsekvenser for aktivitetsplikten (hva vi følger med på, hva vi griper inn i forhold til og hvilke tiltak vi ser det hensiktsmessig å sette i verk)?

Hvordan trekker Fylkesmannen inn ny forskning i sin behandling og håndheving av 9A saker?

På samlingen ble det gjennomført en kafedialog der deltakerne delte erfaringer og reflekterte sammen rundt 5 problemstillinger.

Innspillene fra kafedialogen er oppsummert og sammenfattet i teksten under.

1. Hvordan ivareta ansatte og lederens rettssikkerhet på en god måte i 9A-saker?

Kunnskap skaper trygghet

- Tilstrekkelig kunnskap om og innsikt i regler og plikter.
- Kunnskap om både arbeidsmiljøloven og opplæringsloven.
- Kunnskap om alle delene i aktivitetsplikten; følge med, gripe inn, varsle rektor, undersøke, sette inn tiltak, samt dokumentasjonsplikten

Kompetanse skaper trygghet

- Utvikle faglig kompetanse i fellesskapet.
- Skape felles forståelse og praksis.
- Bli trygge på hverandre.

Kultur skaper trygghet

- Det er viktig med en åpenhetskultur. Det gjelder i arbeidsmiljøet på skolen, i rektorkollegiet, og på skoleeiernivå. På den måten kan vi finne støtte hos hverandre og ta ansvar i fellesskap.
- Foreldresamarbeid er viktig.

Systemer skaper trygghet

- Retningslinjer og rutiner for håndtering og dokumentasjon.
- Systemer for grensesetting og håndtering.
- Det er viktig å vite hvem man skal henvende seg til for å søke råd og støtte.
- Fylkesmannens rolle som veileder.
- Leder må være trygg på hva bestemmelsene i opplæringsloven og arbeidsmiljøloven innebærer, kunne bruke disse parallelt, og klare å skille hva som er hva.
- Samarbeid mellom leder, verneombud og tillitsvalgt for å skape gode rutiner for oppfølging etter begge lovverkene.
- Juridisk kompetanse på skoleeiernivå er viktig.
- Vite hvem som har ekspertise-kunnskap i egen organisasjon.
- Hvordan få gode systemer på alle nivå.
- Dialog i systemene.

Annet

- Fylkesmannen kan ikke gripe inn i styringsretten. Det er i så fall ugyldige vedtak. Det er ikke alltid vi kan imøtekomme fylkesmannens krav.
- Dokumentasjonen på uttalelser fra den ansatte bør sendes til FM selv om dette ikke alltid etterspørres.
- Det er viktig at ingen opplever å stå alene. Det er viktig med støtte, å bli hørt, og at kontradiksjon ivaretas.
- Dialog

2. Hvordan ivareta både enkelteleven og medelevene i 9A-saker?

Kartlegginger, undersøkelser og dialog

- Det er ingen saker som er helt like, men vi må vite hvordan vi skal gå fram for å undersøke sakene for så å finne fram til egne tiltak.
- Alle involverte må høres, enkeltelever, foreldre, aktuelle medelever, evt. involverte lærere.
- Bruke tid til analyse: finne ut av gruppedynamikk, maktforhold i klassen, opprettholdende faktorer
- Det kan lages aktivitetsplan både for enkelteleven, men også egne aktivitetsplaner som gjelder situasjonen eller problematikken i et læringsmiljø. Man kan sette opp både kortsiktige og langsiktige tiltak.
- Konkrete kartleggingsverktøy eller metoder som er nevnt: spekter, sosiogram, pedagogisk analyse, sjekkvifte fra fylkesmannen, skolegårdsundersøkelser, stopp-samtaler, snu-metoden

Klasseledelse og didaktikk

- Forebyggende arbeid, arbeid med klassemiljø, bygge fellesskap
- Sette ord på følelser, definere sosiale begrep i fellesskap, øve på sosiale situasjoner.
- Skolereglement og klasseregler.
- Arbeidsmåter og organisering i undervisninga.
- Øve på samarbeid, samarbeidsoppgaver.
- Være oppmerksom i overgangssituasjoner.
- Elevmedvirkning.
- Elevsamtaler.

3. Forståelsen av begreper som krenkelse, grensesetting, kritikk og uenighet flyter over i hverandre. Hvordan kan dette tydeliggjøres?

Begrepsavklaringer og refleksjoner i fellesskap

- I kollegiet, med elevene og med foreldrene.
- Viktig at fylkesmennene jobber for felles forståelse av begrepene for at deres praksis blir mer lik og forutsigbar.
- Det er ikke sikkert man klarer å bli enige, men ved å reflektere i fellesskap, vil man likevel få innsikt i at vi er forskjellige.
- Ordet krenkelse er i en annen kategori enn de andre begrepene. Vi kan skille på hva som går på sak og hva som går på person. Grensesetting, uenighet og kritikk kan fremføres på en krenkende måte. Krenkelsen er respektløs, går på person, ikke sak, og det er subjektivt hvordan man opplever det.

Metoder i arbeidet

- Begrepsavklaringene bør gjøres med jevne mellomrom, repeteres og tilpasses elevenes modningsnivå.
- Bruke samarbeidsorganene skolen har; elevråd, FAU, SU ol.
- Arbeid med og bruk av trivselsregler, skole/ordensreglement.
- Klare og tydelige grenser skaper forutsigbarhet og trygghet, og vil kunne dempe følelsen av krenkelse. Relasjonene mellom oss vil også påvirke hvordan kritikk oppleves.
- Jobbe for å skape et trygt klassemiljø der man tør å si ifra når man er uenig uten at det blir ubehagelig.
- Rollespill, case og video-snutter som utgangspunkt for samtale.

- Modellere situasjoner, snakke om hvordan man kan reagere og hvorfor.
- Øvelser i å forstå andres grenser, hvordan man kan gi og ta imot kritikk.
- Spill, dialogspill.
- Lage definisjonsplakater.
- Gjennom temaet livsmestring, kan elevene tilegne seg verktøy og strategier for å tåle og takle motgang.
- Røde og grønne tanker.
- Arbeid med demokrati og medborgerskap

Dialog med hjemmet.

- Ring hjem slik at foreldrene hører fra deg først og kan være forberedt på at eleven kan ha opplevd en situasjon, grensesetting eller kritikk som streng.

4. Hva trenger dere av verktøy og bistand for å håndtere 9A- sakene fremover?

Kompetanseutvikling

- Kunnskap om hva som skal til for å oppfylle alle lovkrav
- Usikkerhet rundt taushetsplikt og anonymisering
- Styrke kompetansen hos rektor
- Hvordan få frem barnets stemme?
- Fylkesmannen kan reise rundt å lære opp kommuner og skoler (skoleledere og lærere)
- Opplæring i verktøy for å jobbe godt med læringsmiljø skolemiljø
- Mer kunnskap om forebyggende og helhetlig arbeid
- Begreps- avklaring og forståelse: krenke, mobbe, trakassere
- Bygge kompetanse tverretattlig
- Kunnskap om tiltak som dreier fra individnivå til klassenivå (felleskap og tilhørighet)
- Klasseledelse
- Kartleggingsverktøy
- Intervjuteknikker
- Kompetanse om hvordan møte mennesker i sårbare situasjoner (kriser)
- Forskning, teori og faglig påfyll
- Kompetansebygging i relasjonell ledelse
- Pedagogisk analyse
- Juridisk kompetanseheving- *hva er lov og hva er ikke?*
- Kompetanseheving for alle; pedagoger, teamledere, skoleledere, tillitsvalgte, verneombud
- Nettverkskurs mobbing på nett

Erfaringsutveksling og læring i fellesskap

- Møteplasser med vekt på erfaringsdeling
- Bygge felles kompetanse
- Nettverk der man kan drøfte saker i egen kommune
- Å ha sparringspartnere
- Lære av eksempler
- Arbeide med case for felles refleksjon
- Praksisfortellinger som utgangspunkt for læring
- Jobbe med kollektiv praksis

Veiledning

- På alle nivåer
- Bistand underveis i prosesser
- Dokumentasjonskrav
- Samarbeid/ bistand fra mobbeombud
- Navigering i tilgjengelige verktøy
- Dialog
- Fylkesmannen bør være tilgjengelig for veiledning/ å kunne ringe for spørsmål
- Tilsyn gir anledning til veiledning – eller veiledning fremfor tilsyn? Mer behov for bistand enn kontroll
- PPT, sosialpedagogisk rådgiver og helsetjenesten inn som veiledere
- Rektormøter

Systemer

- Gode rutiner og retningslinjer med veiledning (for alle nivåer) og som er godt kjent for alle
- Utarbeide en håndbok
- Oversikt over saksgangen
- Gode dokumentasjonssystemer
- Oppfølgingssamtaler
- Handlingsplan når en lærer blir beskyldt for å mobbe elever
- Maler (kommunal - nasjonal?)
- Et verktøy der du kan føre logg (sikrer god dokumentasjon)
- Evaluering av tiltak (standard)
- Støtte, hjelp, observasjon og veiledning fra nivået «over» - tett samarbeid
- Behov for kompetanse på skolekontoret
- Fokus på forebygging
- Tid til å jobbe tilstrekkelig med 9A saker – tilrettelegge for dette
- 9A som tema på FAU og foreldremøter
- 9A som tema i elevrådsmøter (elevens stemme)
- Kompetanse på alle nivåer og tverretattlig (tjenester som retter seg mot barn og unge) og rolleavklaringer
- Tverrfaglig team - ambulerende team – tiltaksteam
- Samarbeid med miljøterapeuter
- Forventningsavklaringer
- Ressurstilgang
- Juridisk kompetanse og bistand i egen kommune

Annet

- Innsatsteam mot mobbing i alle regioner
- Mulighet med bistand fra andre instanser
- *Er lærerutdanningen oppdatert på dette fagfeltet?*
- Lengre tidsfrister på skolenivå
- Fokuserer på styrker fremfor svakheter
- Viktig å være to lærere i et klasserom = forebygge og avdekke
- Fylkesmannen må ha en lik forståelse og lik praksis blant sine saksbehandlere
- Idrettslag og foreninger som inngår i barnas fritid bør også få kunnskap og kompetanse i inkluderende læringsmiljøer
- Medier bør oppdateringen av mobbedefinisjoner og ny forskning + hjelp til å håndtere media
- Kontradiksjonsprinsippet må på plass – revidere 9A slik at lærer har innsyn i saken

- Eksempelbank hos Fylkesmannen eller på lokalt nivå/ nettressurser

5. Hvordan kan samarbeidet mellom aktørene rundt 9A- sakene forbedres fremover?

Aktører kan være: foresatte, elever, lærere, miljøterapeuter, helsesykepleiere, ulike team på skolene, PPT, barnevern, Fylkesmannen, skoleeier, BUP og andre støttesystemer

Generelt

- Skape **felles forståelse** (alle aktører)
- **Dialog** er viktig (mellom aktører og på alle nivåer)
- Tillitsbygging
- Å tilrettelegge for møteplasser
- Rolleavklaringer (hvem gjør hva?)
- Ha gode støttesystemer, rutiner og retningslinjer
- Alltid ha eleven i sentrum

Hjem- skole

- Samarbeidsmøter; jevnlig møter med foresatte
- Lage planer i «fredstid»
- Undersøke saken grundig før en konkluderer, være åpen og lyttende
- Bygge tillit og trygghet i foreldregruppa
- Vise respekt og anerkjennelse
- Forventningsavklaring (hva kan man stille krav om?)
- Oppfordre til åpenhet i saker
- Foreldreskole
- Bidra med kunnskap om lovverket
- Skolen er den profesjonelle parten- må ta ansvar for ikke skape fronter
- Skape et VI (gode relasjoner)

Skolen

- Fokus og vektlegging på elevsynet i fellesskap
- Støtte inn i klasserommet ved behov
- Godt samarbeid innad på skolen
- Lærere må også bli hørt (ivareta rettssikkerheten)
- Behov for støtte fra skoleeier

Fylkesmannen sin rolle

- Vektlegge dialog, rådgivning og veiledning fremfor kontroll (FM)
- Tidsfrister bør være toveis- FM må arbeide med å redusere saksbehandlingstid
- Bedre samordning når det gjelder saksbehandling hos FM (og på tvers av embetene)
- Skolen må være part i en sak for at samarbeidet skal kunne bedres (tidlig koblet på)
- Være kontekstorientert - opplyst og undersøkende
- Bidra med kunnskap om § 9A
- Balansere pedagogikk og juss
- Være bevisst på detaljstyring og profesjonens handlingsrom

Tverrfaglig samarbeid

- Komplekse saker kan kreve innsats fra flere

- Krever og koordinering (rolle- og forventningsavklaring)
- Taushetsplikten kan være krevende – anonymisering
- Bygge relasjoner utenom skolemiljø (lokalsamfunnet)

Ressurser og lenker:

- Lærerrømmet, Utdanningsforbundets podcast har flere episoder om temaene skolemiljø og mobbing: <https://utdanningsforbundet.no/larerhverdagen/podkasten-larerrommet/>
- Utdanningsforskning.no formidler forskning på mange ulike temaer innen utdanningsfeltet: <https://utdanningsforskning.no/temaer/>
- Fag skaper fellesskap- faglig og sosial læring i et inkluderende læringsmiljø <https://vimeo.com/362077912>
- Partnerskap mot mobbing <https://www.partnerskapmotmobbing.no/>
- Utdanningsdirektoratet sin ressurside om skolemiljø <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/>
- Helle Rabøl Hansen <https://dpu.au.dk/forskning/forskningsenheder/kult/forskere/helle-raboel-hansen/>
- Hvilke rutiner og prosedyrer trenger kommunen og fylkeskommunen for å sikre at opplæringslovens kapittel 9A følges? <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnehage-og-skolemiljo/skolemiljo-og-kommunedirektorens-internkontroll/>
- Systematisk arbeid med skolemiljøet – noe å lære av hverandre? <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnehage-og-skolemiljo/systematisk-arbeid-med-skolemiljoet--noe-a-lare-av-hverandre/>
- Snakk sammen om skolemiljøet <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnehage-og-skolemiljo/snakk-sammen-om-skolemiljoet/>
- Veileder om beredskapsteam mot mobbing <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnehage-og-skolemiljo/veileder-om-beredskapsteam-mot-mobbing/>
- FOU rapport <https://www.ks.no/fagomrader/forskning-og-utvikling-fou/forskning-og-utvikling/fou-rapporter/kan-vi-forbedre-handhevingsordningen-for-skolemiljosaker/>

Sammen skaper vi gode og trygge læringsmiljøer!

Kontaktpersoner

Inger Lise Heiberg
Styremedlem
Skolelederforbundet
Oppland og Hedmark

inger.lise.heiberg@innlandetfylke.no
Tlf. 94 86 10 61

Jane Camilla Bjerke Bergh
Rådgiver utdanning
KS Innlandet

jane.camilla.bergh@ks.no
Tlf. 97 53 01 48

Inger Marie K. Georgstad
Tillitsvalgt
Utdanningsforbundet
Innlandet

inggeo@udf.no
Tlf. 93 41 98 51